

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ В УМОВАХ КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ МОРСЬКОЇ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Кудрявцева В.Ф., к.пед.н., професор, завідувач
кафедри англійської мови в судноводінні

Вступ. Відправний момент специфічних вимог Кодексу ПДНВ полягає у тому, що від моряків вимагається бути компетентними у використанні англійської мови для професійних цілей. Лаконічні і, водночас, всеохоплюючі вимоги Кодексу ПДНВ до англомовних комунікативних компетентностей моряків на операційному рівні – «Адекватне знання англійської мови для здатності офіцера використовувати карти та інші морські публікації, розуміти метеорологічну інформацію і повідомлення стосовно безпеки і роботи судна, спілкуватися з іншими суднами, береговими станціями, центрами регулювання руху суден і виконувати офіцерські обов'язки, зокрема, з багатонаціональним екіпажем, включаючи уміння використовувати і розуміти стандартні фрази морського спілкування» – виходять на аналогічного характеру критерії оцінювання: «спілкування чітко і зрозуміле; публікації та повідомлення англійською мовою, що стосуються безпеки судна, правильно розуміються чи укладаються» [8,34].

Актуальність дослідження. Теоретичні засади компетентнісного підходу до організації освітнього процесу у закладах вищої освіти у достатньому обсязі представлені у закордонних та українських науково-дослідницьких матеріалах, водночас дослідження стосовно організації компетентнісного підходу до навчання морської англійської мови у закладах підготовки морських фахівців практично відсутні і, переважно, стосуються роздумів про оцінювання мовних компетентностей студентів. У публікаціях такого змістовного спрямування стверджується, що встановлення стандартів з морської англійської мови для студентів можна вважати інноваційним, оскільки вони відсутні [1, 9]; що необхідна глобальна стандартизація компетентностей студентів у цій сфері [4, 3] і що складність у стандартизації оцінювання полягає у тому, що «поза мовною компетентністю, користувач морської англійської мови (здебільшого, англійської як іноземної) мусить, наприклад, також усвідомлювати аспекти міжкультурного спілкування для ефективного пристосування до багатонаціональних екіпажів» [4, 55].

Окремі дослідники зупиняються на обмеженнях освітніх закладів з традиційним підходом до навчання, роблячи наголос на тому, що «тільки у деяких інституціях є системи, які дозволяють студентам спробувати отримати оцінку за компетентність, коли вони вважають, що готові до цього» [6, 3], а не у час, встановлений для усіх студентів для перевірки володінням певною компетентністю. Увага звертається також на необхідність переходу у групуванні контенту від навчально-тематичних модулів до компетентностей, від навчання, що ґрунтується на знаннях, до навчання, яке базується на компетентностях [2, 3].

Постановка задачі. Мета статті – описати послідовність організаційно-методичних дій з реалізації компетентнісного підходу до навчання морської англійської мови в умовах комунікативного навчання.

Результати дослідження. Долучаючись до дослідно-експериментальної роботи з теми «Теоретико-методичні засади реалізації компетентнісного підходу в системі ступеневої підготовки фахівців морської галузі», викладачі морської англійської мови усвідомлювали, що у навчанні англійської мови компетентнісний підхід неможливо запровадити без ретельної попередньої цільової підготовки. У той же час, аналізуючи наш досвід, ми впевнилися, що маємо достатні резерви для розробки методичних і організаційних засад його практичного застосування.

Основні складові компетентнісного підходу – визначення базових компетентностей, опанування однією компетентністю за певний час, що уможлиблює перехід до роботи над наступною компетентністю, розробка системи оцінювання та її безумовне дотримання як студентами, так і викладачами, наявність відповідних навчально-методичних матеріалів – були певною мірою закладені під час імплементації проєкту «Комунікативний підхід до навчання англійської мови за професійним спрямуванням», започаткованого компанією «Марлоу Навігейшн» і академією. Керуючись настановами модельного курсу 3.17 «Морська англійська мова» Міжнародної морської організації (далі ІМО) нам вдалося досягти реального успіху у результатах навчання студентів морської англійської мови за роки, що передували участі в загальному інституційному експерименті з реалізації компетентнісного підходу.

Цьому сприяла спільна робота кафедр англійської мови над розвитком практичних умінь викладачів навчати за принципами комунікативного навчання та розробкою нових робочих навчальних програм на основі модельного курсу «Морська англійська мова» ІМО, де вимоги до англомовних комунікативних умінь представлені детально і чітко [7, 33], розробкою варіативних форматів комунікативних занять залежно від досвіду та комунікативних умінь курсантів (PPP для першого і другого курсів, EASA для третього і четвертого курсів, Patchwork для п'ятого курсу); розробкою поточних модульних тестів для перевірки знань курсантів з лексики, граматики і умінь читання; розробкою навчальних посібників для кожного навчального семестру кожної спеціалізації.

Таким чином, кафедри англійської мови були дійсно готові до участі в реалізації вищезазначеної дослідно-експериментальної роботи.

Навчання, що ґрунтується на оволодінні компетентностями, тобто, у нашому випадку, конкретними навчальними вміннями, необхідними для майбутньої роботи на суднах з багатонаціональним екіпажем, передбачає, що головним результатом навчання студента є демонстрація ним визначених компетентностей, здатності виконати конкретне завдання замість переказу абстрактних знань.

Наукові публікації, присвячені компетентнісному підходу до навчання студентів, сама структура вимог до компетентностей моряків, досвід нашої

роботи вказували на необхідність здійснення двох важливих кроків – визначити компетентності і способи їх демонстрації.

Щонайперше ми розпочали з визначення основних завдань у розробці оновленої структури курсу морської англійської мови та необхідних організаційно-методичних кроків для практичного втілення нових вимог через серію науково-методичних семінарів і засідань ініціативної групи. Такими кроками визначалися:

- 1) визначення базових комунікативних компетентностей;
- 2) розробка оновлених робочих навчальних програм на основі визначених компетентностей;
- 3) розробка навчальних посібників на основі визначених компетентностей;
- 4) визначення способів демонстрації визначених компетентностей; та
- 5) розробка системи оцінювання комунікативних компетентностей студентів.

Розробка переліку компетентностей та визначення їх компонентів виявилася складним процесом, який вимагав вкласти у певну кількість навчальних годин значний обсяг знань і умінь, необхідних для повсякденного і професійного спілкування моряків. Специфічно широкого характеру компетентності, наприклад, «Describe meteorological conditions; interpret synoptic charts and meteorological information; give navigational warnings; report damage caused by bad weather at sea; describe procedures for survival at sea» / «Опишіть метеорологічні умови; поясніть синоптичні карти і метеорологічну ситуацію; відправте навігаційне попередження; звітуйте про пошкодження, спричинені поганою погодою у морі; опишіть процедури виживання у морі» складаються з багатьох більш дрібних умінь різного рівня і специфіки і, нерідко, видаються штучно укладеними в одну компетентність. Наприклад, у наведеному прикладі, уміння «опишіть процедури виживання у морі» відноситься скоріше до модульних компетентностей, пов'язаних з аварійними ситуаціями різної причинності.

У результаті дослідницько-методичної роботи ініціативною групою визначено тридцять компетентностей, кожна з яких складається з трьох-чотирьох специфічних умінь. Кожного семестру студенти опановують п'ятьма компетентностями, що складає приблизно двадцять або більше комунікативно-змістовних умінь. Як приклад, компетентність «describe symptoms and recommend first aid for a specific disease/injury / опишіть симптоми і порекомендуйте першу допомогу для конкретного захворювання/травми» розділено на чотири комунікативні уміння – «назвіть частини тіла/органи і визначте, які з них зазнають найбільшого ризику у судноплавній професії; перелічіть і опишіть використання предметів аптечки першої допомоги; опишіть симптоми/ознаки і лікування розповсюджених захворювань; опишіть симптоми/ознаки і лікування загальних травм».

У модельному курсі подано орієнтовні програми з загальної морської мови та спеціалізованої морської мови, остання з яких розгалужується на два навчальні курси стосовно судноводіїв – для вахтових офіцерів на судах вантажопідйомністю 500 валового тоннажу і більше, для рядового складу, хто

бере участь у несенні навігаційної вахти та навчальні курси для механіків, електриків та радіооператорів.

Оскільки морські заклади вищої освіти можуть модифікувати їх для потреб конкретного навчального середовища, вибираючи тільки певні частини програми з метою ліквідації виявлених прогалин в англійських вміннях, було вирішено визначити таким перший семестр навчання, протягом якого студенти оволодівають необхідними компетентностями англійської мови загального вжитку та звикають вчитися на комунікативних засадах. Річний курс загальної морської мови з відповідними компетентностями сплановано на другий і третій семестри бакалаврського курсу морської англійської мови, а спеціалізовані курси – на четвертий–восьмий семестри.

Для зручності і звичності користування у робочих навчальних програмах представлені не лише комунікативні компетентності і вміння, але й відповідні модульні теми, що дещо відрізняє структуру наших програм від рекомендованої у модельному курсі. Так, наприклад, компетентність «Describe crew roles and routines / Опишіть ролі і функції членів екіпажу» у наших програмах представлена наступним чином: спочатку тема навчального модуля «Crew and Its Tasks / Екіпаж і його завдання», потім комунікативна компетентність «Describe key responsibilities of crewmembers focusing on the ship maintenance and watchkeeping procedures according to STCW Convention / Опишіть ключові функції членів екіпажу, включаючи технічне обслуговування судна і несення вахти згідно з Конвенцією ПДМВ», і комунікативні вміння: «назвіть посади на судні і їх обов'язки; опишіть робочий день курсанта на судні; розкажіть про обслуговування судна, назвіть інструменти і їх використання; опишіть процедури несення вахти».

Визначений навчальними робочими програмами перелік комунікативних компетентностей став основою для переструктурування формату і змісту навчальних посібників, розроблених викладачами кафедр англійської мови ХДМА. Компетентності, визначені робочими навчальними програмами, представлені у навчальних посібниках на початку кожного відповідного модуля для усвідомлення студентами навчальних орієнтирів, як, наприклад, на початку модуля «Communication at Sea»:

You will be able to:

1. interpret visual signals used at sea
2. interpret manoeuvring and warning signals
3. simulate routine / distress / urgency / safety radio traffic

Essential competency: speak about communication at sea in terms of COLREG Rules 32, 33, 34, visual signals used at sea, routine/distress/ urgency/ safety radio traffic.

Наприкінці змістовного модуля студентам надається можливість індивідуально підготуватися до перевірки усної комунікативної компетентності за допомогою серії запитань «Check Your Competency»/«Перевір свою компетентність». Окрім того, на допомогу студентам у самостійній роботі над опануванням компетентностей надано англо-українські тлумачні мінісловники та інформація про конвенції, кодекси та інші морські публікації ІМО.

Кодекс ПДМВ визначає методи демонстрації компетентностей у такий спосіб: «Examination and assessment of evidence obtained from practical instruction / Екзамен і оцінка результатів практичного навчання» [1,34]. Екзамени з курсів «Англійська мова за професійним спрямуванням» і «Ділова англійська мова» проводяться після їх закінчення, диференційовані заліки – у кожному семестрі. Контрольна перевірка усних комунікативних компетентностей здійснюється у формі усного спілкування після вивчення кожного тематичного модуля, оскільки під час його вивчення студенти мають розвинути уміння для опанування певною компетентністю, способами демонстрації якої можуть бути через такі типи взаємодії: робота в парах, робота в групах, завдання формату рольова гра, імітація, індивідуальна робота при підготовці презентацій та/або доповіді. Способи демонстрації комунікативних компетентностей залежать від процедурно-змістовних характеристик компетентностей.

Визначення компетентностей та відповідних умінь, їх розподіл за змістовними модулями надає невичерпні можливості для різноманітних трансформацій за обставин, пов'язаних з певними змінами у нормативних документах ІМО, скороченні чи розширенні річного навантаження у навчальному плані академії і т.п.

Оцінювання усних комунікативних компетентностей може бути ускладненим при відсутності об'єктивно визначених критеріїв, яких би дотримувалися усі викладачі англійської мови навчального закладу. Тривала робота над розробкою системи оцінювання комунікативних компетентностей студентів викликала необхідність звернутися до європейських та міжнародних систем оцінювання як загальної морської мови, так і спеціалізованої морської мови: «Загальноєвропейські компетенції володіння англійською мовою» (CEFR), «Міжнародна система тестування морської англійської мови» (IMETS), «Критерії компетентності з морської англійської мови для судових офіцерів» (Yardstick of Maritime English Competence for Ships Officers) тощо. Наші дослідження завершилися описом десяти рівнів володіння компетентностями, трьох критеріїв і відповідних їм балів. Нижче подано оціночну таблицю, яка, фактично, визначає компетентнісні стандарти з морської англійської мови у межах навчального закладу.

Табл.1 Рівні комунікативних компетентностей, оціночних балів і критеріїв

Рівень володіння компетентністю	Бали	Критерії		
		Відповідність завданню	Вільність мовлення	Грамотність мовлення
1 Не розмовляє: не вміє розмовляти англійською мовою і розуміти її	FX 0-1 Потрібна значна подальша робота	Не вміє розмовляти англійською мовою і розуміти її.		
2 Розмовляє уривчасто: може розмовляти на простому рівні, якщо співрозмовник говорить повільно і чітко	F 2-3 Необхідно більше працювати для отримання кредиту	Може висловлювати і розуміти деякі прості думки за умови чіткої вимови	Мовлення нечітке і уривчасте	Спілкування нечітке, більше помилок, ніж змісту

<p>3 Розмовляє обмежено: може розмовляти на рівні речень і запитань. Може розуміти деякі основні ситуації за ключовими словами.</p>	<p>E 4-5 Уміння відповідають мінімальним критеріям</p>	<p>Може обмежено висловлювати деякі загальні думки зі знайомих тем</p>	<p>Мовлення постійно переривається або важко підтримується</p>	<p>Не вміє правильно вживати граматичні структури чи морську лексику</p>
<p>4 Розмовляє частково: може вести базову розмову в знайомих ситуаціях. Може розуміти загальний зміст або ключові слова в нескладних мовних ситуаціях</p>	<p>D 6-7 Задовільно, але зі значними помилками</p>	<p>Використовує базову морську англійську мову у знайомих і нескладних ситуаціях</p>	<p>Має багато помилок, які обмежують неперервне мовлення. Необхідна допомога для досягнення комунікативної мети</p>	<p>Може замінювати морські терміни і команди лексикою повсякденного вжитку. Може виправляти вказані помилки</p>
<p>5 Розмовляє ефективно: може змістовно розмовляти у більшості ситуацій, незважаючи на часті помилки. Може невпевнено вирізняти окрему інформацію у більш складних мовних ситуаціях</p>	<p>C 8 Загалом добре з деякими значними помилками</p>	<p>Може розповісти всю необхідну інформацію про роботу на судні в звичайних і екстремальних ситуаціях</p>	<p>Користується мовою самостійно і ефективно, має деякі помилки, але, зазвичай, успішний у спілкуванні</p>	<p>Може інколи припускатися помилок, але вони не впливають на спілкування</p>
<p>6 Розмовляє компетентно: може розуміти загальний зміст і виділяти головні ідеї у різних ситуаціях. Вживає морську англійську мову з упевненістю у помірно складних ситуаціях</p>	<p>B 9 Вище середнього рівня, але з деякими помилками</p>	<p>Вся інформація відповідає ситуації, має помітні помилки, які можуть спричинити труднощі у складних ситуаціях</p>	<p>Спілкування ефективно у більшості ситуацій</p>	<p>Може припускатися помилок, але самостійно помічає і виправляє їх; може впевнено вживати складну мову у знайомих ситуаціях</p>
<p>7 Розмовляє добре: може розуміти основний зміст і деталі у більшості ситуацій. Вживає морську англійську мову добре, але потребує уваги у складних ситуаціях</p>	<p>A 10 Визначний рівень з незначними помилками</p>	<p>Уся інформація відповідає ситуації, має незначні помилки у передачі або розумінні змісту повідомлення</p>	<p>Спілкування ефективно, послідовне і безпомилкове, може спілкуватися у складних мовних ситуаціях</p>	<p>Вживає різноманітні граматичні структури і широкий набір тематичної лексики з незначними неточностями</p>

Знання мовних елементів, необхідних для володіння компетентностями, перевіряються і оцінюються у тестових завданнях поточного контролю «Stop and Check / Зупинись і перевір» на навчальній Інтернет-платформі Moodle.

Таким чином, у період експериментальної реалізації компетентнісного підходу нами:

- визначено комунікативні компетентності відповідно до вимог Кодексу ПДМВ і Модельного курсу 3.17 «Морська англійська мова», схваленого і рекомендованого до застосування у морських закладах вищої освіти світу Міжнародною морською організацією;

- оновлено робочі навчальні програми з «Англійської мови за професійним спрямуванням» та «Ділової англійської мови» з урахуванням визначених комунікативних компетентностей стосовно морської англійської мови, встановлених у Кодексі ПДМВ;

- здійснено значну переробку навчальних посібників на основі компетентнісного підходу;

- розроблено систему оцінювання компетентностей, у якій описано рівні компетентностей, критерії їх оцінювання (відповідність завданню, вільність мовлення і грамотність мовлення) і відповідні бали;

- введено контрольну перевірку усних комунікативних компетентностей;

- переведено поточні тести для перевірки володіння мовними елементами (лексика, граматика) та навичками читання на навчальну Інтернет-платформу Moodle.

Присутність викладачів англійської мови на платформі Moodle поступово розширюється. 70% викладачів ведуть персональні Інтернет-курси, де формується освітня траєкторія для студентів їхніх навчальних груп. Різноманітні завдання, які розміщуються для виконання студентами, дозволяють активно застосовувати елементи змішаного навчання, технології «перевернутий клас», «мобільне навчання», «гейміфікація», які з кожним роком стають все більш актуальною темою практичного освоєння та застосування у сфері освіти в Україні і світі, оскільки є сучасною рушійною силою для підвищення мотивації студентів до навчання, ефективного розвитку необхідних умінь для опанування компетентностями, визначеними роботодавцями.

Розширення можливостей комунікативно-компетентнісного підходу ми вбачаємо у поступовому впровадженні ідей глибинного навчання, яке є «терміном для умінь і знань, якими студент повинен оволодіти, щоб бути успішним у виробничому і громадському житті у ХХІ сторіччі» [5, 1].

Першочергові зусилля викладачів спрямовуються на вивчення теоретичних аспектів глибинного навчання та визначення з-посеред них пріоритетних аспектів для практичного впровадження з урахуванням досвіду і можливостей кафедр. Найактуальнішими для цілеспрямованого практичного втілення протягом декількох наступних років визначено: навчання на основі проєктів, навчання шляхом відкриття, змішане та персоналізоване навчання для розвитку умінь ефективного спілкування, умінь співпраці, критичного мислення і самостійного навчання.

Висновки. Упровадження компетентнісного підходу до навчання морської англійської мови сприяло перегляду та систематизації здобутків комунікативного навчання, визначенню переліку комунікативних компетентностей та послідовності оволодіння ними, встановленню зрозумілих, чітких показників і системи оцінювання комунікативних компетентностей студентів, загальноприйнятих кафедрами англійської мови академії, удосконаленню структури і контенту навчальних посібників з морської англійської мови, розроблених викладачами англійської мови академії.

Незважаючи на ефективність окреслених організаційно-методичних дій з реалізації компетентнісного підходу до навчання морської англійської мови в умовах комунікативного навчання, окремі важливі елементи комунікативних компетентностей, як от безумовне володіння стандартними фразами морського спілкування, залишаються поза належної уваги в освітньому процесі. Серед можливих причин – відсутність прикладних досліджень з визначення найбільш уживаних стандартних фраз з-поміж їх великої кількості, певна невідповідність між принципами комунікативного навчання і прийомами механічного «заучування», необхідність виділення значного часу на симулятивне програвання ситуацій, у яких ці фрази використовуються, швидке забування фраз у зв'язку з відсутністю реальних повсякденних ситуацій для їх використання в освітньому процесі.

Перспективи подальших досліджень. У наступні роки передбачається послідовне удосконалення практичного застосування компетентнісного підходу шляхом імплементації новітніх технологій глибинного навчання для підвищення мотивації студентів до вивчення морської англійської мови та їхньої якісної підготовки до умов життя життя у реальному професійному світі, що швидко змінюється, зокрема, визначення доцільних комунікативних прийомів опанування студентами стандартних фраз морського спілкування і розробка відповідних науково-методичних рекомендацій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Albayrak T., Ziarati R. Evaluation, Assessment, and Testing in Maritime English: Measuring Students' Competence and Performance. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.martel.pro/Researchers/Downloads/Measuring_students_competence_and_performance.pdf
2. Cross J. Steven. Competence based learning and Evaluation: Developments and Non-Developments in MET. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ifsma.org/tempannounce/aga33/GlobalMET.pdf> [24.05.2004]
3. Developing the TOMEC – Test of Maritime English Competence – Toward Global Standardization of Maritime English Assessment. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://iamu-edu.org/wp-content/uploads/2014/07/22_DevelopingtheTOMEC.pdf [22.07.2014]
4. Gabrielli Annamaria. Standardizing Maritime English Training and Assessment through International Cooperation of Content-Based Instruction. –

Sweden, Chalmers University of Technology, Scripta Manent 10 (2) (2015) 52 - 62
[Электронный ресурс]. Режим доступа: <file:///D:/downloads/143-260-1-SM.pdf>

5. Hewlett and Flora Foundation. Deeper Learning Defined. [Электронный ресурс].
Режим доступа: <https://hewlett.org/library/deeper-learning-defined> [23.04.2013]

6. Levarn B. Does the System Defeat Competence? – [Электронный ресурс].
Режим доступа: iamu-edu.org/wp-content/uploads [29.06.2014]

7. Model Course 3.17 “Maritime English”. [Электронный ресурс]. Режим доступа:
<https://ru.scribd.com/document/261953765> [31.10.2014]

8. STCW Convention and STCW Code. 2017 Edition. Electronic edition.
[Электронный ресурс]. Режим доступа:
<https://navlib.net/wp-content/uploads/2018/06/STCW-2017.pdf> [06.2017]